

Historien om Sverige i skolan

Utmaningen med en sluten berättelse

MARTIN STOLARE*

Karlstads universitet

Att berätta Sveriges historia från då till nu är minst sagt en ambitiös uppgift. Urvalsprocessen för projektgruppen bakom Historien om Sverige kan knappast ha varit enkel. För vad i det förflutna, vilka händelser, aktörer, processer och sammanhang är så viktiga, signifikanta att de behöver ingå i framställningen?¹ Frågan om urval, om vad, framträder på det sättet som helt central för projektet liksom det vanligen är en fundamental fråga när historiska framställningar mejslas fram ur det förflutna. Men den kan inte ses isolerat, utan urvalsfrågan behöver relateras till varför: varför genomförs projektet, vad vill man ha sagt? Men också till hur, hur ska innehållet presenteras? Och inte minst – för vem, vilken är den tänkta mottagaren av berättelsen?² Den uppgift som projektgruppen ställdes inför påminner mycket om den som historielärare dagligdags möter när de ska planera och genomföra sin undervisning. De didaktiska frågorna vad?, varför?, hur?, vem?, som är viktiga för lärare när de ska analysera undervisningen, ska här anläggas på Historien om Sverige.

I Historien om Sverige har Sveriges lärare och elever fått en potentiell undervisningsresurs. Hur den kan användas är dock inte självklart. Snarare reser det frågan om vilka möjligheter men också utmaningar som

* Professor i historia.

1. Dick Van Straaten, Arie Wilschut & Ron Oostdam, "Making history relevant to students by connecting past, present and future: A framework for research", *Journal of Curriculum Studies* 48:4 (2016) s. 479–502; Peter Seixas & Tom Morton, *The big six historical thinking concepts* (Toronto 2013); Christine Counsell, "Looking through a Josephine Butler shaped window: Focusing pupils' thinking on historical significance", *Teaching History*, 114 (2004) s. 30–37.

2. Werner Jank & Hilbert Meyer, *Didaktiske modeller: Grundbog i didaktik* (Köpenhamn, 2015[2006]). De talar om nio didaktiska frågor.

lärare och elever möter när de vill använda serien? För att kunna besvara denna är det dock nödvändigt att få ett grepp om serien, didaktiskt sett. Det är relevant att diskutera de principer för urval av innehåll som framträder och hur dessa inverkar på vilka historiska kunskaper och förståelser som serien ger möjlighet att utveckla. Men först en kort beskrivning av undervisningen i svensk historia i grundskola och på gymnasium för att placera serien i ett historiedidaktiskt sammanhang.

De allra yngsta eleverna möter historia i ett tematiskt sammanhang. Fokus ligger på hemorten, närsamhället och den egna historien.³ I årskurs 4 sker ett skifte. Där möter eleven historia som självständigt ämne och i kronologisk form där ett tydligt fokus finns på svensk historia. Så var det på folkskolans tid och så är det fortfarande i den nu gällande kursplanen Lgr 22.⁴ Det är framförallt på mellanstadiet som elever arbetar med svensk historia. Det centrala innehållet för årskurserna 4–6 omfattar perioden 800–1900. Det är den moderna svenska historien från 1850-talet och framåt som elever möter på högstadiet och gymnasiet där ämnet annars har ett tydligare fokus på internationella perspektiv.⁵

Historisk signifikans: Urval och perspektiv

Genom seriens indelning i tio avsnitt skapas en epokindelning som avslöjar det perspektiv som genomsyrar framställningen. Här anas en urvalsprincip, signifikanta är händelser, processer och aktörer som på olika sätt kan länkas till centralmakten. Det är kanske självklart i ett projekt som Historien om Sverige att metodologisk nationalism styr urvalet. Hur som helst hamnar lokala och inte minst regionala perspektiv i bakgrunden, som en konsekvens av detta framträder den historiska utvecklingen som enhetlig. Oberoende av var i Sverige du befinner dig så går utvecklingen åt samma håll och i samma takt. Att signifikansen är inriktad på politisk historia och centralmakten innebär också att vardagliga perspektiv trängs undan. Glimtar ges under de tio avsnitten

3. *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2022* (Stockholm 2022).

4. Skillnaden mellan låg- respektive mellanstadiet är inte unik för det svenska skollämnets historia, utan finns i många länder. Se Martin Stolare, "History education in primary school: Knowledge and traditions", i Elizabeth Rata (red.), *Research Handbook on Curriculum and Education* (Cheltenham 2024) s. 180–91.

5. Kursplan historia, Lgr 22; Också i den kommande Ämnesplanen för historia, Gy 25, se <<https://www.skolverket.se>>.

av människans grundläggande behov men utrymme ges inte till att utveckla en djupare förståelse vare sig för den agrara livsformen eller det lokala politiska livet. Den metodologiska nationalismen leder också till att internationella och globala perspektiv trängs undan. Undantag är när Sveriges roll i slavhandeln och etableringen av den transatlantiska handeln beskrivs eller den betydelse som läggs vid långväga handel under förhistorisk tid.

I ett undervisningssammanhang representerar valet av signifikans, vad som valts ut som innehåll, en utmaning på flera sätt. För lärare på mellanstadiet är inte metodologisk nationalism främmande. I centrum för historieundervisningen på mellanstadiet befinner sig nämligen lite förenklat: rikets uppkomst, centralmaktens formering och nationalstatens etablering.⁶ Men samtidigt är det en utmaning för en historieundervisning som äger rum i en kontext där centralmaktens utveckling inte har en självklar relevans hos eleverna. I äldre styrdokument för historieämnet på mellanstadiet angavs att lokala exempel skulle ges på den övergripande, nationella historiska utvecklingen.⁷ Dessa skrivningar är dock strukna i de senaste kursplanerna. Lärarna har att hitta en balans mellan signifikans och relevans; vad som är ett viktigt ämnesinnehåll behöver formas på ett sådant sätt att det upplevs som relevant av eleverna.⁸ I detta avseende blir inte Historien om Sverige en resurs som hjälper läraren att länka den nationella utvecklingen till den lokala. Tvärt om, få trådar finns till ett mer öppet sätt att tänka om det förflutna. Stickspåren, narrativ som utmanar och som pekar åt ett annat håll har rensats bort och framställningen framstår som tämligen sluten. I den mening kan Historien om Sverige mer bli en samling berättelser om Sverige som roar, men som har liten mening för eleverna och som därför får dem att känna sig distanserade. Det blir då en historia som inte handlar om dem.

6. Kursplan historia, Lgr 22. Se också Martin Stolare, "På tal om historieundervisning: Perspektiv på undervisning i historia på mellanstadiet", *Acta Didactica Norge*, 8:1 (2014) s. 1–19.

7. Se t.ex. Sverige. Skolöverstyrelsen, *Läroplan för grundskolan 1 Allmän del* (Stockholm 1969) s. 184.

8. Van Straaten, Wilschut & Oostdam (2016); Kenneth Nordgren, "Powerful knowledge for what? History education and 45-degree discourse", Arthur Chapman (red.), *Knowing History in Schools: Powerful knowledge and the powers of knowledge* (London 2021) s. 177–201.

Genetiska och genealogiska perspektiv – att ledas baklänges från då till nu

Historien om Sverige berättas fram. I den meningen präglas framställningen av en genetisk ansats, uttryckt i dess berättarstruktur.⁹ Det ena avsnittet avlöses på ett sömlöst sätt av det andra. Berättelsens blick är hela tiden riktad framåt. Den genetiska ansatsen innebär också att publiken hela tiden befinner sig i historien och i den aktuella tiden, få kopplingar görs framåt och bakåt, eller mellan olika epoker. Kronologin bryts inte, tematiker som skapar sammanhang över epokerna saknas, inga tydliga utvecklingslinjer skisseras. Samtidigt är det uppenbart att genealogiska perspektiv genomsyrar framställningen om än implicit. Berättelsen berättas visserligen från då till nu, men blicken på det förflutna är från nu, tittaren leds baklänges genom historien. Exempelen på hur valet av innehåll kan kopplas till dagens samhällsutmaningar är flera. Ett är minoriteters plats och roll i majoritetssamhällets historia. Samerna blir i avsnitt tre en del av vikingatidens samhälle och en grundförutsättning för den tidens handelsnätverk,¹⁰ gruppen judar framhålls under 1700-talet,¹¹ och kravallerna i Norrköping efter andra världskriget blir ett sätt att problematisera folkhemmet och de resandes plats i detta.¹² Ett annat exempel på genealogiska perspektiv är att klimatet lyfts in i historien som en faktor i samband med järnålderns Fimbulvinter, medeltidens agrarkris, den lilla istiden och 1860-talets svält. Det är också med klimatet som berättelsen slutar, där seriens berättare Simon J Berger stående på Kebnekaises sydtopp, ringar in klimatet som den stora frågan för framtidens svenskar.¹³ Historien om Sverige är ett exempel på hur genetiska och genealogiska perspektiv tenderar att samverka.¹⁴ Inslaget av minoriteter eller klimatet ändrar dock inte den grund-

9. För en diskussion om genetisk och genealogisk historieskrivning, se Klas-Göran Karlsson, "Historia, historiedidaktik och historiekultur – teori och perspektiv", i Klas-Göran Karlsson & Ulf Zander (red.), *Historien är närvarande: Historiedidaktik som teori och tillämpning* (Lund 2014) s. 48 ff.

10. Patrick Bratt & Björn Wahren, "Historien om Sverige: Vikingarnas tid, 500-talet till slutet av 1000-talet", säsong 1, avs. 3, 19 november 2023, Sveriges Television.

11. Patrick Bratt & Björn Wahren, "Historien om Sverige: Nya tider, år 1719 till 1810", säsong 2, avs. 8, 28 januari 2024, Sveriges Television.

12. Patrick Bratt & Björn Wahren, "Historien om Sverige: Världens modernaste land, 1920-talet till våra dagar" säsong 2, avs. 10, 11 februari 2024, Sveriges Television.

13. Bratt & Wahren, "Världens modernaste land, 1920-talet till våra dagar" (2023).

14. Det Klas-Göran Karlsson benämner som en dubbel historisk tankeoperationen, se Karlsson (2014) s. 52 f.

läggande innehållsliga strukturen. Det innebär inte att historien skrivs om, snarare tenderar det att bli en tilläggshistoria.

Kombinationen av genetiska och genealogiska perspektiv skulle kunna representera en utmaning när serien ska användas som undervisningsresurs, samtidigt som det visar på dubbelheten hos historiska framställningar vilken skulle kunna vara ett sätt att i undervisningen belysa kunskapsprocessen bakom serien. I historieundervisningen på gymnasiet skulle det till exempel kunna diskuteras hur man ska förstå valet att lyfta fram Sverige som en slavhandelsnation, vilket tidigare inte varit ett tydligt tema i läroböckerna. Här ges möjlighet att koppla till Black Life Matters-rörelsen, de svenska grenarna av den och en global historiekultur. En dekonstruktion av serien skulle såldes vara ett sätt att arbeta med begrepp som historiebruk och historiekultur.

Kunskap i och om historia: Historiska kunskapsformer

Uttrycket kunskap i respektive kunskap om historia kan illustrera var tyngdpunkten ligger i en historisk lärandeprocess och uppmärksamma att det finns olika historiska kunskapsformer. Kunskap i historia rör innehållskunskaper och kunskap om historia handlar om procedurkunskaper; det vill säga hur historiska framställningar skapas. Dessa två dimensioner är närvarande i skolans kurs- och ämnesplaner och har så varit under lång tid.¹⁵ När Historien om Sverige och dess potential som undervisningsresurs ska belysas är relationen mellan dessa två kunskapsformer således relevant att belysa.

Procedurkunskaper aktualiseras särskilt i de avsnitt som behandlar förhistorisk tid. Där presenteras DNA-analyser och arkeologiska utgrävningar som framställningens byggstenar.¹⁶ I senare avsnitt framträder procedurella perspektiv däremot mer indirekt genom att källor får illustrera framställningen. Det handlar om brev, kartor, artefakter, byggnader, fotografier, filmer och ljudupptagningar. Men dessa kommenteras inte utan är integrerade i framställningen. Samtaget dominerar således

15. Martin Stolare, "Högstadium och gymnasieskola: Den svenska sekundärskolan i ett historiskt ljus", i Maria Andrée, Gabriel Bladh, Malin Tväråna & Ingrid Carlgren (red.), *Ämneslärares arbete: Didaktiska perspektiv* (Stockholm 2021) s. 147–193. Relationen mellan dessa två former av kunskap i historia har diskuterats under lång tid inom historiedidaktiken. Bruce A. VanSledright, *The challenge of Rethinking History Education: On Practices, Theories, and Policy* (New York 2011).

16. Patrick Bratt & Björn Wahren, "Historien om Sverige: Stenåldern, ca 14 500–3 700 år sedan", säsong 1, avs. 1, 5 november 2023, Sveriges Television.

innehållskunskaper serien. Tittaren ges i serien möjlighet att utveckla sin historiska referensram, snarare än att få en djupare förståelse för hur historisk kunskap skapas. Det fanns säkert skäl till att inte tynga framställningen med de byggnadsställningar som användes för att bygga den. I ett undervisningssammanhang är dock detta en central aspekt som behöver utvecklas. Relationen mellan olika kunskapsformer manifesteras också i den berättartekniska strukturen. Tittaren befinner sig som påpekats hela tiden i berättelsen, i en blandning mellan redogörande beskrivningar och dramatiserade episoder. Det är på det sättet inte en resonerande framställning. Metaperspektiv där framställningen diskuteras lite på distans saknas likaså kronologiska överblickar där de händelser, processer och aktörer som presenteras sätts i ett historiskt sammanhang. Här lutar man på att tittaren har tillräcklig historisk referensram för att förstå signifikansen i det innehåll som valts.

Bristen på metaperspektiv och kronologisk överblick blir en utmaning och något som kommer att påverka seriens användning i skolan. Då det inte görs jämförelser epoker emellan, eller dras upp några utvecklingslinjer, kan det vara svårt för elever med vag historisk referensram att orientera sig. Det innebär också att frågor kring brott och kontinuitet i historien inte blir tydliga.¹⁷ Avsaknaden av metaperspektiv bidrar också till framställningens slutenhet. Det är en produkt där trådarna in bakom framställningen är få, undantaget är de avsnitt som behandlar förhistorisk tid. Eleverna kan få svårt att komma in i berättelsen. Samtidigt pekar väl också detta på det sätt som *Historien om Sverige* kommer att användas; det vill säga att få kunskaper i historia. Möjligen finns det också en poäng med framställningens slutenhet och frånvaron av metaperspektiv. Det kan ge eleverna möjligheten att för en stund leva sig in i berättelsen, utan synliga och kanske störande procedurella byggställningar. Om inte annat kan detta vara ett första steg i en lärandeprocess. Sedan blir uppgiften i undervisningen att nyansera och peka på möjliga alternativa utvecklingsvägar. Serien skulle därmed kunna bidra till att fördjupa och bredda elevernas historiska referensram – kunskap i historia, men också – kunskap om historia – även om det senare förutsätter en tydlig ledning av läraren.

17. Här finns det en skillnad jämfört med *Historien om Sverige* med Farah, där varje avsnitt inleds med en överblick i form av en tidslinje.

Avslutning

Historien om Sverige har inte skapats som en undervisningsresurs. Därför kan det tyckas som orättvist att diskutera den utifrån hur serien kan användas i historieundervisningen. Samtidigt, inte minst med tanke på de resurser som lagts på produktionen och det faktum att målet är att återge hela Sveriges historia, är det svårt att inte göra det. Historien om Sverige är ett kanonbyggande projekt som i den bemärkelsen kommer att vara viktig för vilka händelser, processer och aktörer som anses som signifikanta byggstenar i den svenska historien. I ett kanonperspektiv kommer Historien om Sverige bli en referenspunkt för historieundervisningen, för lärares praktik, för läromedelsproducenterna men kanske också för framtida kurs- och ämnesplaner. Det är dock en roll som inte är självklar utan som behöver problematiseras.